

УДК 069.5:[58:57.017.3(477.46)]

МАМЧУР ТЕТЯНА ВАСИЛІВНА, кандидат сільськогосподарських наук,
доцент кафедри біології, Уманський національний університет садівництва,
м. Умань, Україна

ГЕРБАРІЙ ЙОЗЕФА КОНРАДОВИЧА ПАЧОСЬКОГО У ФОНДАХ
ГЕРБАРІЮ УМАНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
САДІВНИЦТВА (UM)

Гербарій Уманського національного університету садівництва (UM) містить унікальні зібрання гербарних зразків фіто різноманіття флори України, зокрема Уманщини та світу. Формування відбувалось цілеспрямовано: шляхом збору рослин під час здійснення наукових експедицій, обміну між гербарними установами, за рахунок дарунків любителів природознавства, студентами під час опанування навчальних курсів з ботаніки, дендрології, лісівництва.

Історичні нариси про гербарій (UM) повідомляють про його започаткування ще в 1844 р. у Головному училищі садівництва, м. Одеса. Згодом у 1859 р. у зв'язку з переїздом до м. Умані, Черкаська область, де став його навчально-виробничою базою парк «Софіївка», (нині Національний дендрологічний парк «Софіївка» НАН України) [3, 15-17].

Проведено інвентаризацію фондів гербарію у 2015 році виявлено історичні, наукові та навчальні колекції, що налічують більше 30 000 гербарних зразків і щорічно поповнюються.

В історичній і науковій колекції нами було виокремлено іменні (меморіальні) гербарні колекції як учнів училища, так і викладачів. Слід відмітити цінні збори відомого природодослідника Йозефа Конрадовича Пачоського, учня Уманського училища землеробства і садівництва (1879-1887 роки навчання). Його гербарна колекція є документальним свідченням тогочасного складу природної флори Уманщини, інтродуцентів парку «Софіївка» та демонструє його ботанічні вподобання, високий рівень викладання ботанічних дисциплін в училищі, заохочення учнів до збору та вивчення рослин.

Гербарій Йозефа Пачоського налічує 410 г.з., серед них представлено дикорослу флору (*Ex herbarium Florae Umaniense*, 262 г.з., які було зібрано 1882-1886 рр. та увійшли до його першої наукової праці «Нариси флори околиць м. Умані, 1887»). Дублетні зразки він подарував до Київського університету Святого Володимира (нині Київський національний університет імені Тараса Шевченка). У своїй праці він дякує за допомогу з визначення та ведення спостережень своїм вчителям – Владиславу Яковичу Скробишевському та Вільгельму Олександровичу Поггенполю, а за окремі гербарні збори своєму брату Густаву Пачоському, на той час студенту даного навчального закладу [4, с. 7.].

Також серед колекції виявлено гербарні збори із теплично-оранжерейного комплексу (*Ex calolaris Umaniense*, 86 г.з., 1885-1886 рр.; розсадника квітково-декоративних рослин училища (*Ex horto botanico Umaniense*, 26 г.з.); (*Ex horto botanico Petropolitano*, 12 г.з.); інтродуцентів відділу *Gymnosperms* – 21 г.з.

Оскільки з часом таксони набули синонімічних назв нами було їх перевірено за сучасною ботанічною номенклатурою («Plants of the World Online», URL: <https://powo.science.kew.org/>.) [6]. Гербарні збори включають 119 видів, 97 родів і 54 родини із відділів *Gymnosperms* (*Pinophyta*) та *Angiosperms* (*Magnoliophyta*). Етикетки рукописні на гербарних зразках інформують назви таксонів, місце збору, роки, місце походження інтродуцентів вирощених в теплично-оранжерейному комплексі, містять авторський підпис, іноді зустрічають етикетки видрукувані типографським способом польською мовою з відміткою імені та прізвища автора – Joseph Patczoski. Деякі гербарні зразки ідентифікували за почерком, відмітками авторства. Гербарій Й. Пачоського охарактеризував нам його як допитливого, талановитого юнака, що цікавився рослинним світом, відобразив нам історію інтродукції та акліматизації рослин у даній місцевості, їх дослідження в Україні на кінець XIX ст. [4, с. 10-13].

У фондах гербарію України можна відмітити збережені іменні гербарні збори Й. Пачоського, його дослідження, зокрема в Києві (KW, KWU), Львові (LW), Одесі (MSUD), Херсону (KHEM), [2, 87, 151, 191, 222, 340]. Вважаємо,

що гербарій (UM) доповнить перелік українських гербарних установ і нашими знахідками.

Життєвий і творчий шлях видатного вченого охарактеризовано та оприлюднено у низці наукових історичних (Пузанов, 1965; Доброчаєва, 1985) і сучасних видань (Васильєва та ін., 2018, Latowski, 2012) [1, 7]. Тому, перед нами й було поставлено мету, оприлюднити цікаву знахідку гербарних зборів, талановитого відомого науковця України та Польщі науковій спільноті у монографічному виданні «Родинне коло..., 2021 р.» [5], «Фонди гербарію...», 2023 р. [4]. А також вшанувати пам'ять у проведенні наукових конференцій, круглих столів приурочені Йозефу Конрадовичу Пачоському (1864-1942 рр.), створення куточку пам'яті у музейній кімнаті бібліотеки університету (рис. 1.).

Рис. 1. Експозиція в музейній кімнаті бібліотеки УНУС, яка приурочена учню училища Йозефу Пачоському розгорнута до 155-річчя від дня народження вченого.

Отже, завдяки виявленню в складі історичного гербарію Уманського національного університету садівництва (UM) гербарних зразків юного Йозефа Пачоського, зібраних у 1880-1887 рр. дозволяють стверджувати, що в юні роки в стінах Уманського училища землеробства і садівництва він мав багатогранні

наукові інтереси. Вважаємо, що саме навчання в Умані заклало передумови формування майбутнього дослідника природи.

Тому, іменна історична гербарна колекція Йозефа Конрадовича Пачоського, яка була зібрана у період перебування в Умані (1879-1887 рр.), характеризує юні наукові інтереси, його формування та залишається історичним доробком і стало науковим надбанням університету ретельно збереженим на сьогодні.

Вважаємо, що фонди гербарію (UM) дозволять доповнити відомості цінні гербарні колекції наявні в Україні.

Список використаної літератури

1. Васильєва Т., Бондаренко О., Коваленко С., Немерцалов В. Іменні історичні колекції гербарію Одеського національного університету імені І. І. Мечнікова (MSUD). *Вісник Львівського університету*. Серія біологічна. 2018, вип. 78. С. 144–149.
2. Гербарій України. *Index Herbariorum Ucrainicum*. [Ред.-укл. Н. М. Шиян]. Київ: Альтерпрес, 2011. 442 с.
3. Історичне презентаційне видання «Уманський національний університет садівництва» [за ред. О. О. Непочатенко]. Логос. К., 2019. 280 с.
4. Мамчур Т. В., Чорна Г. А. Фонди наукового гербарію Уманського національного університету садівництва (UM). Гербарна колекція Йозефа Пачоського: монографія / авт.-упоряд. Т. В. Мамчур, Г. А. Чорна; за ред. д-ра с.-г. наук В.П. Карпенка. – Умань: Видвець «Візаві», 2023. – 496 с.: іл.
5. Чорна Г. А., Мамчур Т. В. Родинне коло та юність Йозефа Пачоського: монографія. Умань: Видавець «Сочінський М. М.», 2021. 204 с. іл.
6. GBIF: The Global Biodiversity Information Facility. URL: <https://www.gbif.org/uk/species/3683625> (accessed 10.08.2023).
7. Latowski, K. Z kart drogi życiowej Profesora Józefa Paczoskiego. Józefa Paczoski. *Rozważania o świecie powiazań w świecie roślin*. Poznań: PTP. 2012. 354 s.